

Reacties op Dijkhoff

Marktmacht en het gemis bij de middenklasse

door Roelof Salomons

Een nieuw verhaal

Verfrissing. Ruimte voor herijken. Een nieuw verhaal. Met deze woorden trapte Klaas Dijkhoff vorig jaar af. Er was behoefte aan. Het liberalisme was sleets geworden. De VVD was weliswaar nog steeds de grootste partij en verkiezingen werden gewonnen. Maar als je goed luisterde hoorde je gemor. Er broeide iets. Een veenbrandje.

Is het tegengeluid onlogisch? Voor de buitenwacht heb je nu eenmaal minder kleur op de wangen als je als verantwoordelijke partij compromissen sluit om het land te regeren. En laten we er niet omheen draaien. Ook binnen liberale kringen was het zoeken naar het geluid als antwoord op de veranderende wereld. Goed dat het debat er nu is. De wereld verandert. Snel.

Met het discussiestuk laat Dijkhoff zien waar hij vindt dat de VVD staat, welke kant hij op wil en waar hij discussie over wil (Dijkhoff 2019). Dat laatste lijkt mij een oproep. En die handschoen pak ik met liefde op. Als econoom blijf ik dicht bij huis. *The Economist* had vorig jaar een heel epistel over wat er mis is met het liberalisme, een essay getiteld ‘*Reinventing liberalism for the 21st century*’ (The Economist 2018). Daarin werden suggesties gedaan om het liberalisme *up-to-date* te brengen. En om het nog dichter bij huis te houden ga ik schaamteloos plagiëren uit eigen werk (Salomons). Laat ik positief beginnen. De keuze voor de middenklasse is uitmuntend! Maar ook uitdagend.

Jeuk van de middenklasse

Nederlanders hebben nog nooit zoveel welvaart gekend. Nog nooit was er sprake van zo weinig armoede. Toch is er onvrede. En ook bij mij jeukt er iets. Globalisering en technologische ontwikkeling hebben de gemiddelde welvaart fors verhoogd. Ik zie echter ook de keerzijde van globalisering. En ik ken ook de nadelige herverdelingseffecten van technologische ontwikkelingen. Stel je een normale verdeling voor. Het gemiddelde schuift naar rechts, ofwel als land word je er beter van. Maar bij het verschuiven wordt de verdeling schever en worden de staarten dikker. Zo werkt een economie. Deze herverdelingseffecten zijn vaak minder zichtbaar.

Branko Milanovic laat dit helder zien. In zijn ‘olifantengrafiek’ hebben de afgelopen twee decennia vooral de middenklasse in ontwikkelingslanden en de *global elite* de inkomensgroei voor rekening genomen en niet de middenklasse in de Westerse wereld (Lakner en Milanovic 2013). Het ligt met toenemende ongelijkheid genuanceerd. Binnen landen neemt die toe, maar wereldwijd neemt die af. Vervelend voor onze middenklasse, maar goed voor de wereld.

De keuze voor de missende middenklasse is helder, maar dus ook uitdagend. Het is te makkelijk om alleen te wijzen naar globalisering en technologische ontwikkelingen. Die zijn niet simpel en pijnvrij terug te draaien. Nee, er speelt meer (OECD 2019). Toen de *babyboomers* tussen de 20 en 30 jaar oud waren, behoorde een grote meerderheid meteen tot de middenklasse. Bij *millennials* is dat geen gegeven. Niet alleen is de ongelijkheid tussen generaties toegenomen: ook de frustraties zijn opgelopen. Huizen zijn te duur, banen te onzeker en financiën fragiel. Nederland heeft meer middenklasse dan de rest van de wereld, maar ook in ons land stokt de doorstroom. Het werpt de vraag op of kapitalisme nog werkt voor de middenklasse.

Macht van de marktmeester

Het steekt als ongelijkheid in uitkomsten binnen een land het gevolg is van ongelijkheid in kansen. In ongelijke kansen tot ontplooiing. Als ongelijkheid in kansen het gevolg is van ongelijkheid in inkomen en vermogen dan werkt liberalisme niet zoals het zou moeten werken. Dat is in Nederland nog niet het geval. Maar dit is wel het punt waar het bij alle liberalen moet gaan jeuken. Meer en betere kansen omdat je meer vermogen of inkomen hebt? Alsjeblieft niet!

Het is lastig om te zien wanneer de verdeling tussen arbeid en kapitaal ongezond scheef is. In een goed functionerende markt is dat ook meestal geen zorg. Ik denk echter dat de verdeling nu wel scheef is en dat we moeten erkennen dat winstmaximalisatie geen *race to the bottom* moet zijn, met als inzet lage lonen en zo min mogelijk belasting betalen. Is dat een links geluid? Nee, dat is de typisch liberale reactie op het wantrouwen van macht. Dat is de geschiedenis van het liberalisme. En dat is tevens zijn toekomst. We moeten ervoor zorgen dat kapitalisme weer werkt voor de middenklasse. Er zijn namelijk signalen dat de markt niet goed functioneert.

Als belegger vind ik het fijn dat het bedrijfsleven macht heeft. Als econoom niet: in die rol wil ik meer balans en meer aandacht voor de middenklasse. Maakt u zich geen zorgen: ik roep niet op tot socialisme. Dat werkt niet. Ons belang ligt bij een overheid die vertrouwen in de markt uitstraalt. Een overheid die voor concurrentie is. Dat is iets anders dan een overheid die *pro-business* is. Het wordt vaak te eng en verkeerd uitgelegd.

Wilt u bewijs? Kijk dan naar de concentratie in sectoren en de winstgevendheid. Ofwel de relatie tussen concurrentie en economische macht (Gutiérrez en Philippon 2018). Meer concurrentie is goed voor de consument, dus goed voor de middenklasse! Maar wat als bedrijven een monopolie (enige producent) of monopsonie (enige werkgever) worden en zo controle hebben over prijzen? Liberalen hebben een groot geloof in de markt, maar in deze gevallen werkt de markt niet en heb je een marktmeester nodig. Een kartelpolitie en een strenge toezichthouder om misbruik van een dominante marktpositie door bedrijven tegen te houden. Let hierbij ook eens op de uitgaven aan lobbyisten. De explosieve toename daarvan houdt gelijke tred met de geringere concurrentie. De gevolgen zijn zorgwekkend, want het gebrek aan concurrentie houdt loonkosten laag en zorgt ervoor dat de investeringen achterblijven. Daar is op lange termijn niemand bij gebaat (Tepper 2018).

Belastinghervorming is hoognodig

Ik ben blij om te lezen dat Dijkhoff logisch liberalisme voorstaat. Belastinghervorming is een goed instrument om in te zetten. Maar we moeten wel realistisch blijven. In een globaliserende wereld wordt het steeds lastiger voor nationale overheden om belastingen te heffen. Je kan meer gebruiksbelasting heffen, maar BTW werkt vaak denivellerend. Het artikel in *The Economist* deed enkele andere suggesties waar de middenklasse zeker iets aan heeft. Hervorming van erfbelasting en vermogensbelasting zal reuring geven, maar stel je eens een belasting voor die geen onderscheid maakt tussen de herkomst van inkomsten? Inkomsten uit loon, (gerealiseerd) rendement op kapitaal of een erfenis? Alles tegen hetzelfde tarief. Extreem? Wellicht. Maar wel simpel. En liberaal.

Een van de belastingen die erg controversieel is en ook liberalen verdeelt, maar waarover economen (deze inclusief) het over eens zijn is de CO2-heffing. Die is uitermate geschikt om aan de ene kant goed gedrag te stimuleren en externaliteiten te beprijzen. En ja, ik weet ook dat we als Nederland niet te ver voorop moeten lopen omdat we anders onze industrie op achterstand zetten. Maar meer kleur bekennen mag wat mij betreft wel. De vervuiler en de gebruiker laten betalen.

De immigratie uitdaging

Naast de uitdaging op het gebied van klimaat is immigratie het andere zwaar beladen onderwerp. Ook hier zijn scherpe keuzes nodig. Liberale voorgangers agendeerden dit al eerder. Het is overduidelijk tijd voor een nieuwe politiek. Dijkhoff doet een goede aanzet. Laat ik ook meteen mijn kaarten op tafel leggen. Ik ben voor open grenzen. Maar ik zie de uitdagingen die een opengrenzenbeleid in Nederland met zich meebrengt. Het is dus tijd voor een herwaardering. Maar een ander type beleid doet idealiter niet de voordelen van immigratie teniet. Groei van de beroepsbevolking is een van de drijvende krachten achter economische groei. Daarnaast correleert een hoog percentage van immigratie met een grote mate van ondernemerschap, wat de andere factor achter groei, productiviteit, aanjaagt. Ook moeten we groothartig ruimte blijven bieden aan vluchtelingen. Dat brengt ons meteen bij de echte uitdaging: hoe kunnen we migranten en vluchtelingen écht goed van elkaar onderscheiden?

Dit is broodnodig omdat er de komende jaren waarschijnlijk meer druk zal komen op onze grenzen. We ontberen een goed systeem om migratie te managen. De oplossing kan alleen binnen Europa gevonden worden. Een Europees systeem met visa, zoals in andere landen gehanteerd wordt, kan wellicht werken. *The Economist* doet hier opnieuw veel prikkelende suggesties voor, zoals het maken van onderscheid in rechten, het veilen van visa of zelfs het sponsoren van migranten.

Het grote gemis

Op drie voorname thema's mis ik een visie. Europa en gezondheidszorg staan ook op dit lijstje, maar die laat ik voor nu even rusten. Het grootste gemis is een visie op de sociale voorzieningen. Voor liberalen is het helder. Het stelsel is een vangnet voor wie echt niet in zijn eigen inkomsten kan voorzien. Het is een trampoline voor wie tijdelijk buiten de boot valt. De betaalbaarheid is altijd een uitdaging en eentje die almaar groter wordt.

Met het pensioenakkoord lijkt in ieder geval een horde te zijn genomen. Eindelijk. Het punt blijft staan dat we ouder worden dan we voor mogelijk hebben gehouden. Dat is goed nieuws, maar het betekent ook dat het duur is om gedane beloften gestand te doen. Het verder verhogen van de AOW-leeftijd is onontkoombaar.

Over verdere hervormingen blijft het stil. Terwijl er voldoende suggesties zijn die zowel sociaal rechtvaardig als financieel solide zijn. Typisch liberale beginselen. Het universeel basisinkomen is daarvan een van de meest veelbelovende. En een waar traditioneel links en rechts elkaar kunnen vinden. De *incentive* om te werken blijft. Je wordt immers niet gekort. Het reduceert bureaucratie, vermindert het rondpompen van geld en het verstoort minder. Daarnaast is het wenselijk om te blijven investeren in de weerbaarheid van mensen en onbenut arbeidspotentieel. Andere landen experimenteren met een *lifelong credit* om de kosten van onderwijs betaalbaar te houden. Al met al mooie suggesties om iets mee te doen.

Een grote taart bakken

We hebben uitdagingen. We hebben een nieuw verhaal. En we hebben discussie. Dat is goed. Daarbij worden heilige huisjes niet geschuwd. Dat is nog beter. En zeker niet sleets. Ik heb echter nog een uitsmijter tot slot. Nog even terug naar die normale verdeling. Een van de redenen waarom er zo'n focus is op de herverdelingseffecten is omdat we de laatste decennia slechts beperkte groei realiseren. De grootste uitdaging en noodzaak is om de economie harder te laten groeien. Als economen hebben we het ook vaak over het verdelen van de taart. Terwijl het groeien van de taart veel belangrijker is.

En als we dan toch heilige huisjes omschoppen, dan doe ik er een bij. Naast marktmeester kan de overheid ook een rol spelen bij deze groei. Ook hier is het doel belangrijker dan de middelen. Wanneer mag de overheid een grotere rol spelen? Als zij de markt niet in de weg zit. Dus als de private sector op de rem staat, of als een marktoplossing (nog) niet voorhanden is. Dan kan de overheid tijdelijk een extra duwtje geven. Alleen al om de grote maatschappelijke problemen te adresseren. Kom maar door met dat investeringsfonds!

Een vergelijking met de periode 1930 – 1960, toen de neergang in groei en ongelijkheid van de Depressie bestreden werden, is goed mogelijk. Toen gaf de overheid aanzet tot grote infrastructuurprojecten, innovatie, educatie en de sociale verzorgingsstaat. Net als toen, zit de markt – de financiële markt – met de huidige kapitaalmarktrente in ieder geval niet in de weg. We sparen ons suf en geld is gratis. De parallel naar uitdagingen heden ten dage rondom de energietransitie, vergrijzing, permanente educatie en infrastructuur is dus niet moeilijk te trekken. Daarin investeren levert een grotere taart op om gezamenlijk te verdelen. Nu en in de toekomst. En dat is pas echt goed voor de middenklasse.

Prof.dr. R.M. Salomons is hoogleraar Beleggingstheorie en Vermogensbeheer aan de Rijksuniversiteit Groningen en hoofdstrateeg bij Van Lanschot Kempen

Literatuurlijst

- Dijkhoff, K., *Liberalisme dat werkt voor mensen*, Den Haag, 2019.
- Gutiérrez, G., Phillipon, T., *How EU Markets Become More Competitive Than US Markets: A Study of Institutional Drift*, 2018, URL: <https://www.nber.org/papers/w24700>.
- Lakner, C., Milanovic, B., *Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession*, rapport van The World Bank Group, 2013, URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/914431468162277879/pdf/WPS6719.pdf>.
- Organisation for Economic Cooperation and Development, *Governments must act to help struggling middle class*, 2019, URL: <http://www.oecd.org/social/governments-must-act-to-help-struggling-middle-class.htm>
- ‘Reinventing liberalism for the 21st century’, in: *The Economist*, 2018, URL: <https://www.economist.com/essay/2018/09/13/the-economist-at-175>.
- Salomons, R., *Selectie verschillende columns*, URL: <https://www.linkedin.com/in/roelof-salomons/detail/recent-activity/posts/>.
- Tepper, J., *The Myth of Capitalism: Monopolies and the Death of Competition*, New York, 2018.